

isch wordt.
ien zekerheid,
nu maar niet

segd, en prof.
stel duidelijk
atuurlijk niet
consequentie
ven naar een
t worden, en
volgen, zeg-
jaald, en laat
vijken, of een
dapper open-
afgesproken
al is het dan
in is dat wel
van zijn kant
Maar waar-

kel zoo onge-
Kuyper ver-
trijf brief of
moet consult
tijen, leg de
it ds Douma,
anen uitbren-
die operatie-
geen verdere
die een klant
ver een kleine
.....
en volstaan,

in geruststel-
op onbroeder-
ring, de dia-
aalsformulier
meer zingen
? Ik ken den
n brok in de
de suggestie,
van: geheel
urste geval is
f. H. Kuyper,
n van verder
geval moet er
in....., maar
Ik stem dan

dat n.l. geen
.. te zeggen,
over de na-
sadaachten,
dies van de
dat eens
kheid zwijgt
e manier om
er het te wil-

et rangschik-
mensch, niet
d. Ik kan ze
ien eener on-
delen tot ca-
lk denk daar-
ik denk wel
ers verklaren
e terugkrab-
halen. Maar
noet hij van
laten. Want
verd van on-
lachten.

ok, dat ons
verbond
koren en
k zoo maar
d.
d van onzen
l. Het wordt
an loopenden
.....", wordt
zonder waar-
gegeven, die
lert. Ook ds
verbond de
rof. Aalders'
en hand-
loe niet mee.
Ik weet
e lemaal
n de be-
che for-
nergens, dat
it verkoren.
met de ge-
e kinde-

in zijn afwij-
en ook prof.
et tegen een
oor, of: ver-
formulieren
Douma, prof.
iet den kant
eg te loopen,
geschieden-
e grootheid:
ok nog. Als

ds Douma een oorlog wil, hij kan hem krijgen. Maar de begrafenis der ouden zal niet één, twee, drie gaan. En als gij, ds Douma, een formule erdoor gejaagd wilt zien, die afwijkt van de taal der belijdenis en der formulieren, noodig dan niet: zeg es aaaa....., met uw injectiespuitje in de hand, maar zeg dan: l a a t o n s d e f o r m u l i e r e n v e r a n d e r e n, en elkaar waarschuwen, dat het heef wat tijd kost, wijl alle dingen eerlijk en met orde geschieden moeten.

De Douma schrijft:
„Ik zou b.v. best kans zien, om met gebruikmaking van argumenten van Socinus, of van Remonstranten of van prof. Scholten, die werkelijk geen kwajongens waren, een gewichtig uitziend betoog te houden, dat wij waarlijk nog wel eens de leer der genade of het stuk der Drieënheid nader beschouwen mogen en niet denken moeten, klaar te zijn. Waar belanden we dan? De synode doe uitspraak.”

Tot zooverre.
Ik weet niet, of dit op een bepaald iemand slaat. „Laat me ook onverschillig. Wel weet ik dit: ik zie best kans, met gebruikmaking van argumenten van A, B, C, D, E, F, G, enz. enz. de formule van de liturgische en andere kerkpapieren zóó te draaien en heen en weer te schudden, dat van de uitdrukking: „de geloovigen en hun zaad” gemaakt wordt: „de uitverkorenen”. Maar ik vraag: waar blijven we dan? De synode doe geen uitspraak, maar houde zich aan wat er staat, ook tegenover ds Douma, als hij het dan per sé zoo wil.

Nu ik toch met ds Douma bezig ben, wil ik even memoreeren, dat hij na eenig wachten onlangs antwoordde op wat ik over hem opmerkte in verband met zijn partijdigheid. Ik wilde er eerst op reageren, maar het gaat me op den duur vervelen, antwoord te geven aan wie de punten, waar het op aankomt, ontwijken. Zoodra ds D. zijn lezers zal hebben ingelicht over wat ik als grond voor mijn klacht over zijn partijdigheid aanvoerde, kan hij verder antwoord ontvangen.

K. S.

Geen défaitisme, s.v.p.

Goede lezer, als ik eens schreef:

De bewering: dat Christus gekomen is om te volmaken waarin Adam is te kort gekomen, en te herstellen wat hij door de zonde heeft bedorven, is en ongereformeerd en onbijbelsch. Konsekvent volgehouden moet dit zelfs noodzakelijk voeren tot het erkennen van de apocatastasis¹⁾, of op het allerminst tot de zaligheid van alle menschen..... (A)

wat zoudt gij dan zeggen?

Of, als ik eens zeide:

De orthodoxie zal het..... nooit goedkeuren dat Jezus de nieuwe Adam wordt genoemd, juist omdat Rom. 5 Christus niet stelt naast, maar tegenover Adam..... (B)

hoe zoudt gij daarop reageren?

Of, als ik eens schreef:

Het Verbond der Genade heeft in den eigenlijken zin des woords geen Borg, wel een Middelaar. Wil men Jezus Borg noemen van het Genadeverbond, dan spreekt men oneigenlijk en onnauwkeurig..... (C)

wat zoudt ge dan denken?

Of als ik verklaarde:

De verhouding tusschen Christus' Borgtocht en zijn Middelaarschap is dezelfde als die, welke bestaat tusschen het Testament (d.w.z. „het IN DE EEUWIGHEID gesloten verdrag van Vader en Zoon”) en het Verbond der Genade (dat IN DEN TIJD opgericht werd)..... (D)

bij welke groep zoudt ge me dan indeelen?

Of, als ik zou laten drukken:

(Beperking van het genadeverbond tot de uitverkorenen) leidt tot een volslagen subjectivisme, dat altijd geslingerd wordt, omdat het voor het anker der hoop steeds grond zoekt niet buiten zichzelf in Gods Verbondsbeloften, maar in zichzelf, en een anker uitgeworpen in het schip zelve kan geen vastheid geven. Als vaste grond der hoop wil het niet naar Hebr. 11:1 het geloof, maar het zien aangemerkt hebben, het zien van kenmerken..... In plaats dat het Verbond zou kunnen bijdragen tot versterking des zwakken geloofs, moet men tot een sterk geloof zijn gekomen, eer men weten kan dat men in het Verbond is. In plaats van uit het verbond door het geloof te kunnen besluiten tot zijn genadestaat, moet men uit het zien van zijn genadestaat besluiten tot zijn in-zijn in het Verbond..... (E)

welke betekenis zoudt ge dan aan deze zinnen toe-kennen?

Ik denk, dat ge, in een kwade bui, zoudt zeggen, en in een goede zoudt neigen voor het minst tot de gedachte, dat:

citaat A een staaltje is van Konsequenzmacherei, die dienen moet, om tot elken prijs contra Aalders, en pro Greijdanus (aan wien ik immers inzake Rom. 5 herinnerde) te kunnen zijn;

citaat B daar nog een schepje boven op doet;

citaat C nu bepaald op dóórslaan begint te lijken, uit puur ressentiment tegen Aalders-Douma, en anderen;

citaat D het gevaar van leelijke partijvorming duidelijk demonstreert, wijl uiting van ressentiments-scholastiek;

citaat E bepaald een leelijke karaktertrek verraaft,

1) „Wederherstelling (aller dingen)”, K. S.

en een wel handig-lijkende, maar toch maar suggestief-sensationeel-volksopjagerig-journalistische één-dags-vlieg-achtige uitlating is, die twee vliegen in één klap wil slaan; het boek van prof. Aalders becritiseeren en en passant meteen ds D. v. Dijk en andere van zulke nieuwlichters een handje helpen, hopende alzoo van de positie profijt te trekken, en in de gunst te komen bij de ouderwetsche broeders, door den hun niet lijkenden staart des citaats E aan den hun wel lijkenden (immers aan de oudere groep verwanten) kop te verbinden.

Ja, ja, zoo iets zoudt ge denken. En als ge dan net toevallig in deze week zoo iets mocht komen op te diepen uit een of ander journaal over sensationele journalistiek, die het schrikbeeld oproept van allemaal leren, in de buurt, die, van krijgslust blakende, zich ontblooten van den chiton, dan zoudt ge het zeker aldus formuleeren.

Niettemin is:

citaat A van Helenius de Cock, den eersten dogmaticus van Kampen, geschreven in den jare 1877, te vinden in het tijdschrift der Chr. Geref. Kerk (van vóór 1892!) „De Vrije Kerk”, III, 350;

citaat B van denzelfde uit hetzelfde jaar („De Vrije Kerk”, III, 354);

citaat C van dr Herman Bavinck, destijds predikant te Franeker, geschreven in den jare 1881 („De Vrije Kerk”, VII, 552);

citaat D van dezelfde hand („De Vrije Kerk”, VII, 554);

en citaat E van de hand van W. Heyns, uit den jare 1900 („Geref. Amerikaan”, IV, 378/9).

Goed, zult ge zeggen, maar het s c h r i j v e n van die woorden in 1877, 1881, 1900 is wat anders dan het c i t e e r e n ervan in 1939.

Goed opgemerkt. Maar als ge nu niet zelf aan sensationele journalistiek-zonder-drukinkt doet, dan zult ge nog even willen luisteren. Bedoel ik met die citaten te zeggen: zóó is het?

Welneen. Ik wil alleen maar zeggen: pas op voor défaitisme. ZEG NIET: wat hebben we aan al die kwesties van tegenwoordig; het g e r e f o r m e e r d e v o l k weet dit en dat, weet hier en ginds, weet zoo en zus, laat de synode maar gauw een u i t s p r a a k d o e n, en laten we verder eenige schampere opmerkingen plaatsen aan het adres van hen, die met een citaat uit een of anderen sociniaan, remonstrant, of vreemden theoloog wat al te gewichtig doen, en hardop denken, dat ze ons gereformeerde volk nog wat te vertellen hebben.

Want zulk spreken is puur défaitisme.

Er zijn inderdaad overal kwesties aan te verbinden. Het theologisch gesprek daarover late men rustig betijen. Men houde overigens een synode en het gereformeerde volk gezond-kalm a l s h e t n o g t i j d is, maar niet kunstmatig-kalm als ze op beschuldigen antwoorden moeten, en make voorts het volk niet in '36 diets, dat er heel wat op het spel staat, en in '39, dat alles simple is comme bonjour.

Men moet niet het denken opjagen in '36, en het denken in het abc van algemeene of wel algemeen-gewaaude uitspraken vastleggen in '39, al naar gelang het uitkomt. En vooral niet elkaar op een zinnetje vonnissen, hetzij in vrijpraak, hetzij in schuldverklaring.

K. S.

De scheuring in Amerika.

Tot mijn spijt moet wegens overvloed van actuele copie het vervolgartikel wachten.

K. S.

Citaat Heyns-Bavinck.

Een lezer, dien we danken, meldt ons:

„Het citaat van Heyns uit Bavinck (laatste „Ref.”-no., p. 348, noot 2) is te vinden: „Dogmatiek”, dl III, p. 193 van den Ien druk.”

Vriendelijk dank. Ik zocht de plaats ook in den laatsten druk op. Daar is ze: III, 183.

K. S.

Hulp opleiding predikant Argentinië.

In hartelijken dank ontving ik f1,— „voor de opleiding tot predikant in Argentinië, gevonden in de diaconie-collecte van 's Hage—West”.

K. S.

Ontstentenis van genoegzame eenparigheid, eind-, dan wel beginpunt? (I.)

Prof. dr K. Dijk schrijft in „De Bazuin”, officieel orgaan van de Theologische Hoogeschool, iets over het agendum der a.s. synode; waarbij ook het Kamper promotierecht ter sprake komt. Aan het slot verklaart hij, alleen weer te geven, hoe de stand van zaken is. Was het inderdaad daarbij gebleven, dan zou ik hier gezwegen hebben. Evenwel doet prof. Dijk meer dan dat: Hij geeft ook zijn inzicht omtrent wat de synode van Sneek al dan niet kan doen. We lezen:

„Als er geen genoegzame eenparigheid is, kan m.i. de Generale Synode niet besluiten den 'weg van het promotierecht', die een geheel nieuwe weg is, op te gaan.”

Waarom die weg een geheel nieuwe weg is, is me niet duidelijk, tenzij men zich op het standpunt van bepaalde tegenstanders plaatst. Onder de voorstanders is er meer dan één, die trachte aan te toonen, dat oefening van het promotierecht in het verlengde van den reeds ingeslagen weg ligt.

Hoofdzak echter in wat prof. Dijk zegt is voor mij zijn verzekering, dat, indien dit jaar weer genoegzame eenparigheid ontbreekt (waarover??) de synode niet het verlangen der voorstanders inwilligen kan.

Daarmee kan ik het niet eens zijn.

Om te beginnen is niet duidelijk, waarop de een-

parigheid, door prof. Dijk bedoeld, eigenlijk betrekking heeft. De synode van Amsterdam 1936 heeft gezegd: kijk maar eens, of er een SCHIKKING te vinden is, die met genoegzame eenparigheid aanvaardbaar zou zijn. Stel nu eens, dat geconstateerd worden zou, dat over zulk een compromis geen genoegzame eenparigheid bestaat, dan sluit dit nog volstrekt niet in, dat over het promotierecht zelf geen genoegzame eenparigheid bestaat. Men kan van twee kanten (vóór- en tegenstanders) een compromis over een of andere regeling haten. In zulk een geval is er geen eenparigheid in betrekking tot de zaak zelf, maar wel in betrekking tot de idee van een compromis. Er kunnen tegenstanders van een schikking zijn, die vóórstanders van de erkenning van het promotierecht zijn. Omgekeerd: vóórstanders eener schikking, die tegenstanders van toe- of erkenning van het promotierecht zijn. Met andere woorden: als blijken zou, dat inzake die opgeworpen mogelijkheid eener schikking met volkomen duidelijkheid blijkt, dat er genoegzame eenparigheid is in het verwerpen daarvan, dan komt, althans indien men broederlijk met elkander omgaan wil, vanzelf de vraag aan de orde: is er thans eenparigheid, niet inzake het schikkings-, doch inzake het promotierechtprobleem?

Het is toch niet onmogelijk, dat er afgevaardigden zijn, die veranderd zijn? Er zijn er wel meer, die den éénen keer vóór, den anderen keer tegen waren. Wie weet, of er niet wederom meeningen zijn omgezet. Prof. Dijk deelt mee, niet veranderd te zijn, en heeft nu reeds zijn houding bepaald, naar hijzelf meedeelt. Maar dewijl wij geen „voorsynode” mogen houden, spijt het me ietwat, dat prof. Dijk nu al klaar is. Argumenteeren helpt dus niet meer, als ik het goed begrijp? Tenminste niet, wat hem betreft? Het zij zoo; maar we moeten toch rekenen met de mogelijkheid, dat er anderen zijn, die wel nog voor argumenten openstaan; om maar te zwijgen van het sedert Arnhem 1936 wel gewijzigde aspect der synode. Er zijn ook nieuwe afgevaardigden.

We hopen volgende week hierop terug te komen.

K. S.

De Kleine Catechismus van Zacharias Ursinus. (X.)

49. Waaruit komt dat geloof in de menschen op?

Het is Gods gave, die Hij door den Heiligen Geest in onze harten werkt.

50. Hoe komt het, dat aan u dit geschenk (deze gave) te beurt viel boven zóóvelen, die voor eeuwig verloren gaan?

Omdat God mij, vóórdat de grondvesten der wereld gelegd werden, tot het eeuwige leven in Christus uitverkoren, en nu door een bijzondere genade van Zijn Geest wedergeboren heeft. Ware dit niet geschied, zou de verdorvenheid van mijn natuur zóó groot geweest zijn, dat ik op gelijke wijze als de verworpen menigte, wetens en willens in mijn zonden zou zijn omgekomen.

51. Maakt dit gevoelen, waardoor gij u een uitverkorene ten eeuwigen leven verklaart, u dan zorgeloos en in de dagelijkse oefeningen der bootvaardigheid nalatig?

Geenszins; maar het wakkert nog meer in mij den ijver aan om te volharden en te vorderen in de godzaligheid (of vroomheid); aangezien ik mij niet zonder de ware bekeering tot God kan troosten met het vertrouwen van mijn verkiezing; en ik mij, naarmate ik zekerder van mijn zaligheid ben, des te meer dankbaar voor God begeer te toonen.

52. Maar wordt gij niet tot twijfel aangaande uw zaligheid aangeset, als gij hoort, dat geen anderen dan uitverkorenen door God gezaligd worden?

Waarlijk, in 't minst niet. Integendeel, hieruit staat mij in alle verzoeking tenslotte een vaste troost ten dienste. Want indien ik met een ernstige werkzaamheid des harten³⁾ God begeer te gelooven en te gehoorzamen, moet ik hierdoor als door het zekerste bewijs vaststellen, dat ik behoort tot het getal dergenen, die tot het eeuwige leven uitverkoren zijn, en dus nooit kan verloren gaan, hoe zwak mijn geloof ook wezen mag.

G. B.

3) serio cordis effectus.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Christendom en Economie.

III.

De economische toestand van Palestina.

Lord Stamp beschrijft in zijn boekje: „Christianity and Economics” vrij uitvoerig de economische omstandigheden van Palestina ten tijde van Jezus' omwandeling op aarde.

Het land was, zegt hij, betrekkelijk „self-sufficient” met betrekking tot zijn voedselvoorziening; het kon voortbrengen wat zijn bevolking noodig had en was daarom niet aangewezen op import. Er was in normale tijden voldoende koren en water, er waren vijgen en olijven, palmen en wijnstokken in overvloed; de vischvangst voorzag voor een belangrijk gedeelte in de behoefte aan eiwit. Palestina was een agrarisch land en had weinig

of geen industrie (behalve wat huisindustrie). En ofschoon het aan een voornamen verkeersweg tusschen groote naties lag, had het geen buitenland-schen handel van beteekenis. Het vormde een deel van het Romeinsche Keizerrijk, maar genoot toch het voorrecht van zelfbestuur. Het Oude Testament spreekt over het land als één, dat overvloedig van melk en honig; die rijkdom ging allengs verloren. De bosschen zijn voor een groot gedeelte verdwenen; ten tijde van de Assyrische heerschappij, toen de bevolking in ballingschap vertoefde, lag de grond onbeschermd, omdat hij niet bebouwd en bevoeld werd; regens spoelden de vruchtbare lagen van de heuvels weg; kale rotsen en zandwoestenijen bleven over.

In de dagen van Jezus was Palestina echter nog behoorlijk vruchtbaar, zooals gezegd, het kon zelf in het meerendeel zijner behoeften voorzien. Twaalf eeuwen van Saraceensch en Turksch wan-beheer hebben het land echter totaal verarmd, zoodat in den tegenwoordigen tijd niet dan met groote inspanning en met gebruik van zeer moderne hulpmiddelen (o.a. irrigatiewerken) een deel van het verloren terrein kan worden terugge-wonnen.

Hoewel dus de grond in Jezus' dagen zooveel opbracht als men noodig had, was de bovenste grens van zijn productiviteit toch bijna bereikt. Hij vereischte voor zijn bewerking zwaren arbeid, en wanneer tegenslagen kwamen, lag de armoede voor de deur. De meest vruchtbare gedeelten schenen in Galilea te liggen; op de grootere „boerde-rijen" in die landstreek werkten talrijke slaven en andere bedienden. Het meer van Galilea was bij-zonder vischrijk; deze visch werd (gepekeld of ge-zouten) geëxporteerd, althans tamelijk ver ver-voerd. Zij droeg, evenals de schapenteelt, belang-rijk tot de voedselvoorziening bij. De schaap-herder was een gewone figuur in het landschap; zoowel het vleesch als de wol waren onmisbaar. Een ander belangrijk exportartikel was olie. In den Bijbel, ook in het Nieuwe Testament, vinden we betrekkelijk veel, dat op het agrarisch leven in Israël betrekking heeft; maar ook de visch-vangst wordt meer dan eens, en wel met bijzon-deren nadruk, genoemd.

Zooals reeds is opgemerkt, was er weinig ge-legenheid tot het opslaan van groote reserve-voor-raden. Wat de grond opbracht, was noodig; men kon zich dus moeilijk tegen slechte oogsten be-schermen. Herodes moest in jaren van hong-ersnood ten behoeve van de stedelijke bevolking, uit Egypte en Cyprus tarwe invoeren; in zeer goede seizoenen konden bepaalde producten (voor-al oliven en vijgen) tegen andere goederen geruild worden of voor geld verkocht, maar ook die re-serves waren dikwijls spoedig opgebruikt. Men leefde en moest leven van jaar tot jaar, dat gaf aan het leven een bijzondere spanning. En zelfs in normale jaren, waren er nog velen die honger leden, omdat zij niet gelukkig waren geweest en anderen nauwelijks iets over hadden. Die armen leefden meestal van linzen (vruchten van een plant, die tot de vlinderbloemigen behoort, zooals ook boonen en erwten) en van bepaalde boonsoorten.

In het verleden was de rijkdom aan mineralen, die Palestina bezit, van veel geringere beteekenis dan thans. Wel hadden de visschers zout noodig, maar de tegenwoordige exploitatie van de zout-schachten der Dode Zee bijvoorbeeld, die een be-langrijke bron van inkomsten vormt, is niet te vergelijken bij die van tweeduizend jaar geleden. Toen kende men de beteekenis van kalizouten en salpeter nog niet, en had men geen behoefte aan jodium of broom. Toen ging het om wat ruw keukenzout, dat door zijn gehalte aan magnesium-verbindingen gemakkelijk vervloede, en ook bitter smaakte. Merkwaardig waren de rijke koper-mijnen (de wereld kent reeds heel lang dat metaal, de menschen wisten hoe zij 't uit de ertsen moesten bereiden; het volk van Israël bezat fraaie koperen muziekinstrumenten en paste het metaal ook op andere wijze toe). Palestina was echter arm aan andere zware metalen; tin was heel zeldzaam, lood ook; ijzer bezat het zeer weinig.

(Tusschen „twee haakjes": men heeft ontdekt, dat vroeger veel lood aan andere zware metalen, o.a. aan tin toegevoegd werd om ze gemakkelijker te doen smelten. Voorwerpen uit die allages ver-vaardigd, werden ook voor huishoudelijke doel-einden gebruikt, o.a. voor drinkbekers. De gevol-gen bleven niet uit; loodvergiftigingen hebben velen ten grave gesleept, vooral ook kinderen. Daarbij kwam, dat verschillende metalen ook arsenicum bevatten.)

Palestina (en aangrenzende landen) bezat dus weinig metalen werkstoffen, wel was er overvloed van goed timmerhout, dat ook voor bouwdoel-einden gebruikt werd. De tempelbouw is daarvan een indrukwekkend voorbeeld. De timmerman was een bekend ambachtsman; toch rekende men hem niet tot de eerste rijen der gezeten burgers; zij hadden het dikwijls arm. Wij weten dat uit de geschiedenis van Jozef en Maria.

Aan hout was dus geen gebrek; aan ander-bouw-materiaal en aan specie ook niet. Het meeste

werd echter voor eigen gebruik gewonnen; een industrie van bouwmaterial bestond niet.

Reeds is opgemerkt, dat Palestina aan heirwegen lag; het vormde als het ware een brug tusschen groote naties. Bij andere volken zou die ligging wellicht een sterk handelsverkeer veroorzaakt heb-ben; hier was dat aanvankelijk niet het geval. De exclusieve positie der Joden verhinderde die ont-wikkeling; de spanning tusschen dit volk en de (verachte) heidenen; het verbod van en de voort-durende waarschuwing tegen contact, die uit diep godsdienstig besef voortkwamen, belemmerden ook handelsoperaties, die trouwens aan strenge voor-schriften onderworpen waren. De rechtgeaarde Is-raëliet mocht geen handel drijven in voorwerpen, die met afgoderij te maken hadden; hij mocht geen geld aan heidenen leenen, noch van hem leenen; gedurende drie dagen, die aan feestdagen vooraf-gingen was elk contact verboden; hij mocht aan de heidenen land noch huizen verkoopen of ver-pachten.

De heidensche handelaren konden vrij langs de heirwegen trekken; de wegen werden opengehou-den, maar de reizenden zelf meed men; zij kregen geen onderdak of voedsel; zij werden veracht en gehaat; zij waren immers onrein. De handel „stroomde" door het (we zouden haast kunnen zeggen) autarkische Palestina, maar beroerde het aan eigen bodem gebonden volk niet of heel we-nig. Dat maakte op buitenstaanders den indruk, dat het niet in staat was zijn eigen rijkdommen op de meest voordeelige wijze te exploiteeren; hun afkeerigheid kwam echter voort uit godsdienstige overwegingen.

Merkwaardig is ook het ontbreken van een eigen circulatiemiddel; vreemde munten circuleerden. De rijke Joden bezaten goud en zilver, maar ook dit moest uit het buitenland worden betrokken; de bodem van Palestina bevatte deze edele metalen niet. Lord Stamp merkt op, dat het gebruik van vreemde munten als circulatiemiddel eigenlijk een groot gevaar beteekende. Immers buitenlandsche mogendheden konden den toevoer daarvan naar willekeur regelen en ook de waarde bepalen. Zij konden, om het in moderne termen uit te drukken, die munt devalueeren of revaloriseeren (de koop-kracht daarvan wijzigen) wanneer zij dat wilden, zonder dat de Joden daarover iets hadden te zeg-gen. In den tegenwoordigen tijd zou dat, zegt hij, een noodlottige afhankelijkheid voor een land be-teekenen. Inderdaad, men denke den toestand van ons land eens in, wanneer hier de mark als circu-latiemiddel werd gebruikt, of ook wanneer onze munt heel nauw met die van andere (machtiger) mogendheden was verbonden, zoodat zij alle be-wegingen moest meemaken. Of men denke aan den huidige strijd om de Chineesche munt.

Maar, gaat hij voort, de situatie in Palestina werd gered doordat dit land zelf in zijn behoeften aan agrarische producten voorzorg en door het feit, dat voornamelijk ruilhandel werd bedreven. Loonen werden vaak in natura betaald, zoo ook schulden (zie de gelijkenis van den rentmeester: honderd vaten olie bedroeg de schuld aan den landheer; honderd mudden tarwe. Maar, we weten het uit een andere gelijkenis: het loon werd ook wel in geld uitgekeerd: een penning kregen de arbeiders in den wijngaard).

Lord Stamp merkt verder met betrekking tot het geldverkeer op, dat verschillende vreemde munten tegen elkaar uitgewisseld werden, en dat dit aanleiding gaf tot kwade practijken. (Men denke aan de tafeltjes der wisselaren). De gelijkenis van de talenten laat zien, dat de Joden ook geld tegen interest uitleenden; tusschen Joden onderling wa-ren zulke transacties verboden, maar het leenen van geld aan heidenen was geoorloofd en alleen dan nog, wanneer een hooge rente werd bedongen.

Palestina had dus een weinig gecompliceerde huishouding, maar het was verre van gelukkig. Zijn toestand was eigenlijk wanhopig. Twee be-langrijke factoren, zegt Lord Stamp, waren daar-van de oorzaak: overbevolking en zware belas-tingen, te zwaar om te dragen. Deze beide facto-ren, gaat hij voort, vormen den economischen achtergrond van de Evangelien.

De Joden vormden een vruchtbaar ras; emigratie van beteekenis vond (ook al weer om natuurlijke redenen) niet plaats; zij werden als het ware bin-nen hun eigen kleine territorium ingesloten, in het land van Belofte, dat geen Jood, die het ge-loof der Vaders aanhing, wilde verlaten.

Bij het talrijke Israëlietische volk, dat dus het land tot berstens toe vulde, kwamen dan nog de Romeinsche soldaten, officieren en ambtenaren met hun families, en duizenden pelgrims, die meestal niets bezaten. Dat beteekende voor de voedsel-voorziening (die, zooals gezegd, bij goede oogsten weinig moeilijkheden gaf) een voortdurend gevaar.

En dan de belastingen; deze waren steeds hoog geweest; rigoreuze voorschriften legden aan het volk zware lasten op. Onder de Romeinsche heer-schappij werd de druk echter nog veel heviger; de belastingen bedroegen tenslotte 40 procent van het inkomen of nog hoger. Herodes schijnt de lasten

zwaarder gemaakt te hebben dan het volk kon dragen. Vandaar het feit, dat de tollenaars zoo gehaat waren; de naam werd synoniem met dieg van roover en moordenaar. Tollenaars en zondaars werden in één adem genoemd; de eigenlijke pach-ters van de belastingen hadden aan hen de zaak „onderverpacht"; zij zogen het volk op verschrik-kelijke wijze uit. Er was b.v. een belasting op het wandelen op straat, de tollenaars liepen met de wandelaars op en verzamelden zoo het geld. Dat teekende de situatie. Zoo werd door Herodes het economisch fundament van Palestina ondermijnd en verwoest. Een ineenstorting, een revolutie kon niet uitblijven. De welvaartsbronnen van het volk droogden op.

Zoover was het in Jezus' dagen nog niet; het proces van verarming schreed echter voort, en daarmee ook de ontevredenheid.

Tot dit volk kwam de prediking van Jezus. Tot dit volk zond God Zijn Zoon. En tot de geheele wereld.

We meenden goed te doen met Lord Stamp's overzicht van den economischen toestand van Pa-lestina (zij het ook verkort en zonder commen-taar) weer te geven. Mede omdat hij daarvan bij zijn uiteenzettingen gebruik maakt om het z.i. „Zeitgebundene" in Jezus' prediking aan te toonen.

Over die prediking, zooals de schrijver van „Christianity and Economics" die vertolkt, een volgend keer.

A.

B. t. B.

Kortgeleden namen we uit de jongste aflevering van een amerikaansch tijdschrift een bericht over aan-gaande een publicatie van Freud inzake Mozes. Het blijkt me thans dat hier geen sprake is van een nieuw boek, zooals er toch duidelijk te lezen stond, doch van de uitgave voor Amerika van het reeds in het Duitsch geschreven werk.

„Er moeten ook groepen zijn".

We lezen in „Geldersche Kb." (en de „Schiedamsche" nam het reeds over):

Het is in dit verband voor onzen tijd van beteekenis op de vertaling en verklaring van 1 Cor. 11:19 te letten, zooals die gegeven wordt door Prof. Grosheide in de Korte Verklaring.

In den Statenbijbel vinden we deze overzetting: Want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat... Prof. Grosheide zet het oorspronkelijk zoo over: want er moeten ook groepen onder u zijn, zal (ook) aan den dag treden, wie onder u den toets kunnen doorstaan.

En als verklaring van dezen tekst vinden we: Het moeten van vs. 19 is niet het moeten in den zin van: men zegt, integendeel het oorspronkelijke heeft een woord, dat op een zedelijke verplichting wijst. Paulus begeert geen eenvormigheid in de gemeente. Hij wil, dat er groepen zijn, die de dingen bespreken. Dan zal daardoor juist uitkomen, wie de besten, de beproefden zijn, de mannen, die geestelijk vooraan staan. Zulke groepen moeten er zijn, maar ze mogen niet tot twist, niet tot scheuringen aanleiding geven. Waarschijnlijk weerlegt Paulus hier een tegenwerping, die hij voorziet. De Corinthiërs zullen zeggen: het is toch in het belang van de gemeente, dat er eens ge-sproken wordt en dat er wat geschil van meening is. Zeker, zegt Paulus, maar dat is heel iets anders dan de scheuringen, die er thans te Corinthe zijn.

Het blad noemt dit „een rustigmakende vertaling". Wanneer men nu maar verder weer opwekt tot de in deze exegese aangegeven daad van gehoorzaamheid, hebben wij er vrede mee. Als ik het goed begrip is het zich onttrekken aan de argumentatie volgens prof. Grosheide niet te verdedigen in een periode als door hem bedoeld. Wij voor ons zijn het er mee eens.

Wat is een deïst?

Mr J. J. R. Schmat schrijft in „Woord en Geest": Wijlen mejuffrouw Zuzanna Holland mitsgaders broeder Benjamin behooren tot de kostelijkste figuren in „Sara Burgerhart" geteekend.

De toelag om hun beeld voor de jeugd van heden tot presente werkelijkheid te maken, kan niet genoeg worden gewaardeerd.

Mij kwam in handen „Nederlandsche Let-terkunde", een inleiding voor het middelbaar en gymasiaal onderwijs van dr A. J. de Jong, tweede deel, 1937.

Ik blader het verdienstelijke boek eens door en vind er (op blz. 71/72) een brief van broeder Benja-min aan Abraham Blankaart in afgedrukt.

Uitnemend!

Dr de Jong voegt er, al weer uitnemend, enkele aantekeningen ter verduidelijking aan toe.

Broeder Benjamin noemt den heer Blankaart een Deïst. Wat dat voor iemand is, mag den hooger en burgers en gymnasiasten zeker wel worden uitgelegd. Verklaarde niet eenige jaren geleden ter vergadering van de Vereniging voor Staathuishoudkunde en Sta-tistiek een der meest vooraanstaande industriëlen des lands, dat hij tenslotte in de beteekenis van ge-noemden term licht te verkrijgen een encyclopaedie had moeten raadplegen?

Toelichting derhalve geenszins overbodig en al weer uitnemend! Edoch, laten wij er met ons applaus niet al te gauw bij zijn.

Ziehier de „Een Deïst". Hier zeggen leen „Och kom! Een uitroep, vrouw Hoflar, dochter van „Blijkbaar „Deze naam, basterd", zeg Och kom! En Romein Och kom!?

De J. Plom-geref. Kerken-pingspunt" hier

We worst-van den pas-onchristelijke-gewapend zu-deskundige land.

Ik mag in-de geweldige-voordeen. De-even de vsm-orde stellen. stander een of ons aanve-hij een verbe-liseen, en-gelle grijpen

Inzake dat-de vraag: lig-Of: „in de-toegekomen, r

Indien we-laten voorlic-zij de met-Bavinck ma-de suggestie

„De eeuw- een spinrag. Vooraf Ku-„natuurlijke-den, kan,„schepping es-lijke zaken“dan een re-heeten, ja, c-heid staat, g-ken „het ve-in het oeve-schittert“. D-van waar

In het ha-precies als- komt Kuyp- worsteling: wil saam on-en waarvan-het lijf, den-zich vast a-voor waarh-de leugen l-onwaarheid-Niemand-sterke beke-zeggen: hie-niet gespr-deze basis?niet twijfel-methode? F-niet het v-waren als i-van z'n ge-gesproken-der wereld-vaak, dat

Schilder-verklaring-„gangbare-in den bra-op grond v-over de he-hebben, m-die der we-geschreven-hebben du-boden, zij-hun is ing-ven“ (diss-Schilder z-wat er nie-ken der-dóet de w-teren naar-Metterdaad-Men doet-oorzaken-„zondige a-mijn zond-te doen, w

Daar is-Gods-En daar-en mensc-en met dat-Ik stiep d-hoe groot-zoodra we-de orde st-willen, vo-logie“ „nie-geloovent

Maar w-aanknoep-besef, dat